

Economische Hub West-Brabant

Samen schakelen naar een innovatieve toekomst

Mei 2018,
Consultatieversie – niet geschikt voor verdere distributie

1. Inleiding

Economische hub West-Brabant. 'Hub' betekent letterlijk spil of as. Vanuit de 'hub' lopen diverse spaken naar buiten. In de 'hub' komen de spaken samen en vormen zo één geheel van verbindingen. Sterke verbindingen zijn noodzakelijk om goed in te kunnen spelen op de wereldwijde noodzaak tot verduurzamen en verslimmen. Verduurzamen en verslimmen gaan een enorme impact hebben op het regionale verdienvermogen.

Krachtige regio's staan aan de basis van wereldwijde economische ontwikkelingen. Krachtige regio's hebben als kern sterke netwerken (verbindingen) tussen ondernemers, overheid en onderwijs. Dergelijke verbindingen zijn nodig om de grote economische uitdagingen van deze tijd het hoofd te bieden. Samenwerking is een vereiste. Immers, de afzonderlijke Triple Helix partners hebben niet alle kennis en middelen in huis om een antwoord te geven op vernieuwing en de transities. Daarnaast zijn door de snelheid en deels onvoorspelbaarheid van ontwikkelingen de risico's voor afzonderlijke partners ook te groot om zelfstandig te dragen.

De analyse van de regio laat zien dat er nog onvoldoende geïnvesteerd wordt in nieuwe activiteiten en nieuwe markten die de traditionele activiteiten, die onherroepelijk zullen terugvallen, kunnen aflossen. Het niveau van vernieuwing in de regio moet omhoog om het verdienvermogen op peil te houden. De grootste kansen op toekomstig verdienvermogen en werk liggen op de raakvlakken tussen sectoren waar de regio traditioneel al sterk in is: agrofood, industrie, logistiek en kennisdiensten. Actieve netwerken en kruisbestuivingen tussen deze sectoren hebben de toekomst. Naast de verbinding tussen traditionele sectoren moet ook de verbinding gelegd worden tussen grote bedrijven en het MKB. Het MKB is wendbaar en ondernemend en kan een hoofdrol spelen voor het toepassen en vermarkten van innovatie.

Verbinden en samen schakelen staan derhalve centraal in de regionale economische ambitie: West-Brabant als hub voor vernieuwend ondernemerschap. De gedachte van de hub gaat uit van twee aspecten: maximaal profiteren van de ligging en maximaal gebruiken van de economische diversiteit. Er zijn 'open platforms' nodig om gebruik te maken van de interne regionale en sectorale dynamiek én om invloeden (vernieuwing) van buitenaf een goede plek te kunnen geven. Het gaat dus om verbindingen binnen de regio maar ook om relaties met economisch sterke regio's en kenniscentra in binnen- & buitenland. Verbinden en werken vanuit een gezamenlijke ontwikkelstrategie zit echter niet in alle streken binnen West-Brabant even diep in het 'DNA'. Het gaat voor West-Brabant dus ook om een cultuuromslag, om de andere manier van doen te bewerkstelligen. De ontwikkelstrategie is gebaseerd op de synergetische verbindingen tussen de sectoren, programma's, regio's / provincies / Rijk / EU en tenslotte maar niet tenminste het algemene regionale vestigingsklimaat, waaronder onderwijs en human capital, bereikbaarheid en de kwaliteit van het woon- en leefklimaat.

Het gaat op dit moment relatief goed met de economie van West-Brabant, maar dat biedt geen garantie voor de toekomst. Vanuit vernieuwing en de transities komen bedreigingen maar ook grote kansen op de regio af. Omdat de regio vooral traditionele sectoren heeft, gaat de impact

van vernieuwing en transitie enorm zijn. De West-Brabantse economie is weliswaar sterk door haar ligging en de diverse structuur. Maar vanwege de gebrekkige netwerkvorming is het de vraag of de regio meer bezig gaat zijn met het keren van de bedreigingen dan met het pakken van de kansen. Om het regionale verdienvermogen in de toekomst veilig te stellen zullen bakens moeten worden verzet. Daartoe is dit economische ambitiedocument bedoeld. Door meer gezamenlijk te schakelen en slim te verbinden kan de regio zich ontwikkelen tot een hub voor vernieuwend ondernemerschap. Het is aan de Economic Board West-Brabant om alle regionale partners te mobiliseren om de ambitie van economisch hub te realiseren en de kansen te pakken.

Consultatieversie

2. Het economische verhaal van West-Brabant

West-Brabant is een van de belangrijkste industriegebieden in Nederland, maar de industrialisatie kwam eigenlijk pas laat op gang. Tot het einde van de negentiende eeuw domineerde de landbouw vrijwel volledig. Vanaf toen ging het snel: in Bergen op Zoom en Breda ontstonden industriële clusters rond suiker, metaal en machinebouw en Roosendaal werd door de internationale treinverbinding een belangrijk logistiek centrum. Landbouw is altijd belangrijk gebleven, maar gaf door enorme productiviteitsverbeteringen wel steeds minder werk. Dat laatste zette na de oorlog aan tot verdere industrialisatiepolitiek. Die was succesvol. Gelokt door aantrekkelijke regelingen, een gunstige ligging en moderne bedrijventerreinen streken veel buitenlandse industrievestigingen neer in het westen van de regio. Breda ontpopte zich als commercieel dienstencentrum voor de nieuwe Benelux. De ligging in de Benelux legde ook de logistieke sector geen windeieren. De *Maintenance Valley* kwam op. Aldus transformeerde West-Brabant binnen een eeuw van primair agrarisch gebied tot een diverse en vitale economie.

Er kan echter niet worden aangenomen dat dit zo blijft. Het succes van de regio is tot nu toe vooral gebaseerd op de gunstige ligging tussen de mainports van Rotterdam en Antwerpen, het grote achterland en de aanwezigheid van ruimte voor groei. West-Brabant is cru gesteld een overloopgebied en wingewest: veel grote bedrijven komen van buiten en worden buiten de regio bestuurd. Sterke bedrijven 'van eigen bodem' zijn schaars, en ook wat betreft samenwerking tussen MKB en grote bedrijven, en kleine bedrijven onderling, kent de regio—uitzonderingen daargelaten—niet veel traditie. Om die redenen staat de regio momenteel op een tweekoppig punt. Traditionele activiteiten in de landbouw, industrie en logistiek gaan door productiviteitsstijging steeds minder werk geven. Industrie kan de regio relatief makkelijk verlaten. Om economische kracht en werkgelegenheid te behouden en te versterken zijn alleen een gunstige ligging en ruimte onvoldoende. Er is economische vernieuwing nodig: nieuwe activiteiten en ondernemerschap dat is geworteld in de regio. Samenwerking en netwerkvorming over de grenzen van sectoren en streken, regio's en landen wordt daarbij belangrijk.

3. De urgentie voor nieuwe economische ambitie

Het gaat op dit moment goed met de economie van West-Brabant. De noodzaak om economische bakens in West-Brabant te verzetten lijkt dan ook niet manifest. Toch zijn er goede redenen om dat nu wel te gaan doen. Een sterke economie nu is geen garantie voor de toekomst. Voor de toekomst komt het aan op opkomende activiteiten in opkomende markten, die traditionele activiteiten kunnen aflossen als bestaande markten teruglopen. De regio krijgt te maken met een nieuw economisch tijdperk, waarin nieuwe en veelal disruptieve technologieën de traditionele ketens en sectoren naar verwachting op hun kop gaan zetten. Dit onder aanvoering van brede maatschappelijke trends zoals verslimming (waaronder digitalisering, *robotisering* en *smart farming*) en verduurzaming (grote transities op het vlak van energie, duurzaamheid, veiligheid, gezondheid en klimaatbestendigheid). De regionale economie moet daarin meekomen en kan daar in principe ook goed van profiteren, mits tijdig wordt omgeschakeld.

De urgentie van zo'n omschakeling wordt nog niet overal in de regio gevoeld en gedeeld. En dat is precies waar de belangrijkste bedreiging voor West-Brabant ligt. Gedeeld urgentiegevoel is belangrijk, omdat het keren van bedreigingen en het grijpen van kansen nauwe samenwerking en snel schakelen verlangt tussen verschillende sectoren en partijen in de regio: ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden. Partijen binnen deze drie *O's*, de *Triple Helix*, zullen gezamenlijk moeten bewegen naar gemeenschappelijke doelen. Alvorens die doelen goed te kunnen formuleren wordt hierna eerst een analyse gegeven van sterkten, zwaktes, bedreigingen en kansen voor de regionale economie.

Sterkten en zwaktes

Sterk zijn vooral de economische diversiteit van de regio en haar centrale ligging en bereikbaarheid binnen een omvangrijk marktgebied. West-Brabant heeft zich tot een krachtige speler ontwikkeld op het gebied van agrofood en de nationale topsectoren *biobased* industrie, logistiek en onderhoud van kapitaalsintensieve goederen en nieuwe materialen. Door haar ligging tussen twee wereldhavens, haar bereikbaarheid en de ruimte voor bedrijvigheid is de regio een *provider* van agroproducten, halffabricaten, transport, distributie en onderhoudsdiensten voor een omvangrijk omliggend (internationaal) afzet- en verzorgingsgebied (Randstad, Brabantstad, Vlaanderen). Sterk is ook de positie van de zakelijke dienstverlening in Breda en omgeving. Door de sterke sectoren en economische diversiteit profiteert de regio goed van de opgaande conjunctuur.

De regio kent ook economische zwaktes. Er zijn maar weinig echt grote, toonaangevende en leidende bedrijven in de regio. Er is veel midden- en kleinbedrijf (MKB), en dat is op zich een kracht, maar van krachtige netwerken tussen grote en kleine bedrijven is maar weinig sprake. In veel delen van West-Brabant ontbreekt het binnen het MKB ook aan een cultuur van onderlinge netwerkvorming waarmee kleinere bedrijven samen kracht kunnen maken. Ook de samenwerking in Triple Helix verband, tussen ondernemers, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en overheden, is niet uitgesproken sterk. We zien ook weinig onderlinge verbindingen tussen de sectoren in de regio.

Er is economische diversiteit, maar die leidt maar beperkt tot economische synergie. Dit maakt de regio kwetsbaar.

Bedreiging: negatieve spiraal van krimpende beroepsbevolking en krimpende bedrijvigheid

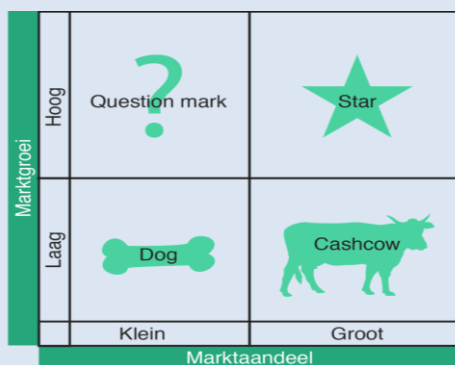
Het westen van de regio, met de steden Bergen op Zoom en Roosendaal, leunt op agrofood en industrie. Juist in deze sectoren neemt de werkgelegenheid af door meer efficiëntie van processen en veranderen gevraagde competenties van werknemers door o.a. digitalisering (zie kaarten 1 en 2 in bijlage 1). De bestaande beroepsbevolking komt daar onvoldoende in mee waardoor de arbeidsparticipatie afneemt. Afnemende arbeidskansen stimuleren jong talent om te vertrekken (zie kaarten 4 en 5 in bijlage 1). Door het aldus dunner wordende arbeidsaanbod hebben lokale bedrijven meer moeite om geschikt personeel te vinden. Er dreigt in het westen van de regio daarom een spiraal te gaan werken tussen een structureel krimpende beroepsbevolking en krimpende bedrijvigheid.

Bedreiging: onvoldoende opkomende activiteiten en toekomstig verdienvermogen

De economie wordt geregeerd door levenscycli van producten en technologieën. Markten waarin nu goed wordt verdiend raken eens verzadigd; nieuwe markten, activiteiten en technieken komen op. Robuust verdienvermogen op langere termijn verlangt continue omschakelingen en investeringsstromen van bestaande naar nieuwe activiteiten en markten (zie voor dit basisprincipe tekstkader over de BCG-matrix, volgende pagina). West-Brabant kent veel goedlopende bedrijven in markten waar echter niet veel toekomstmuziek zit. Als onvoldoende wordt geïnvesteerd in nieuwe activiteiten, technieken en markten is het een kwestie van tijd voordat deze bedrijven geen bestaansrecht meer hebben of vertrekken naar elders.

Marktpositionering en optimale investeringsstrategie volgens de BCG Matrix

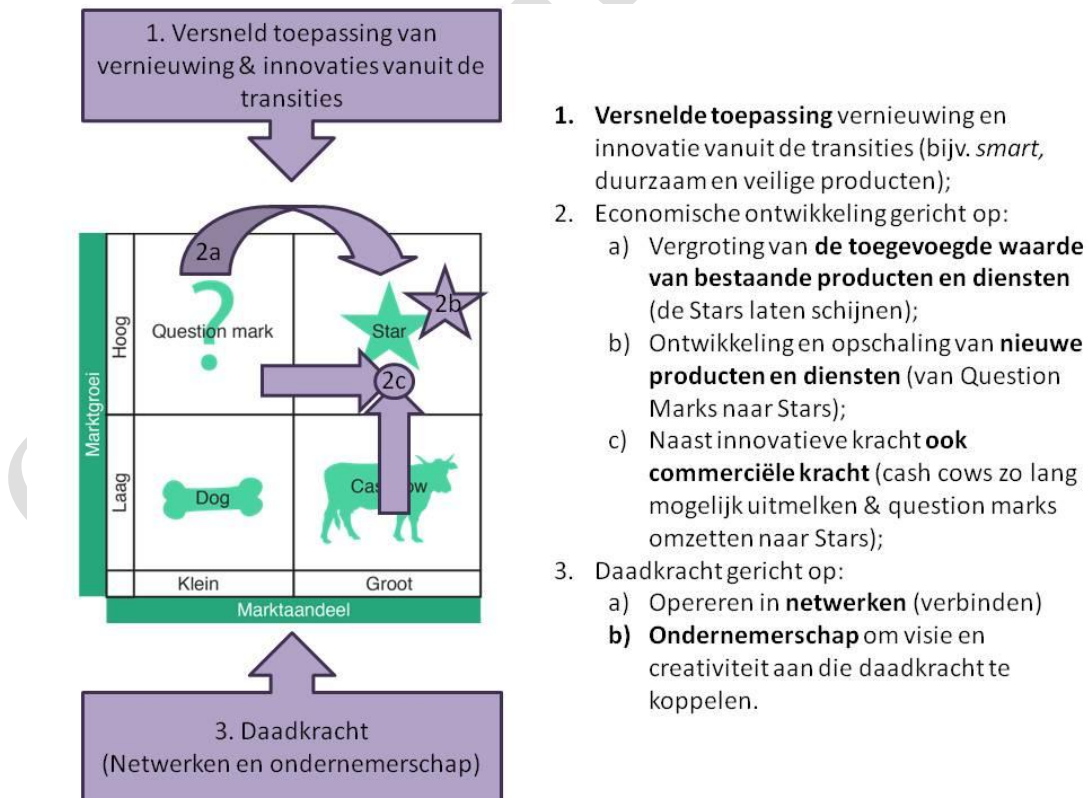
In workshops zijn activiteiten in West-Brabant gepositioneerd met de zogenaamde Boston Consultancy Group (BCG) matrix. In die matrix worden activiteiten gescoord op grond van de ontwikkeling van afzetmarkten (hoog of laag) en anderzijds het aandeel in die afzetmarkten (klein of groot).

De matrix volgt het principe van de economische levenscyclus en biedt een handvat voor investeringsstrategie. Startende activiteiten in nieuwe groeimarkten zijn 'Question marks', er is veel potentie maar ook risico omdat niet zeker is hoe groot de markt en het marktaandeel kunnen worden. Zonder investeringen in Question marks worden echter kansen op toekomstig verdienvermogen gemist. Als het marktaandeel in de groeimarkt door investeringen eenmaal groot is is sprake van 'Star business': investeringen gaan rendement geven dat in verdere groei kan worden geherinvesteerd. Markten raken echter na verloop van tijd verzadigd. Dan is het zaak te gaan oogsten en niet meer in de bestaande activiteit te herinvesteren, want de markt en het marktaandeel zullen op enig moment terugvallen tot 'Dog business'. Een juiste investeringsstrategie is daarom om de opbrengsten van 'Cashcows' te investeren in 'Questions marks' en 'Stars'. Aldus is een goede spreiding van activiteiten en investeringen in Question Marks, Stars en Cashcows een must voor toekomstig verdienvermogen van individuele bedrijven, investerders en regio's.

Kans: opkomende markten en technologie, economische en maatschappelijke transitie

Mits de regio en het regionale bedrijfsleven in staat zijn om tijdig en voldoende te vernieuwen en om te schakelen zullen opkomende markten en technologieën, en de grote transitie op het vlak van duurzaamheid, veiligheid, gezondheid en klimaatbestendigheid, de regio veel toekomstkansen en verdienvermogen bieden. Deze ontwikkelingen zijn van toepassing op nagenoeg alle regio's en landen. Deze ontwikkelingen vragen door hun complexiteit om oplossingen die niet meer geboden kunnen worden één bedrijf, sector, regio of land. De economische basisspecialisaties van de regio, agrofood, procesindustrie, logistiek, maintenance en diensten zijn in principe gunstig indien zij in staat zijn om de (noodzakelijke) vernieuwing en transitie een plek te geven in hun bedrijfsvoering. De effecten van vernieuwing en de transitie zullen vooral bij de traditionele sectoren voelbaar zijn. Gezien de 'traditionele sectoren' en positie in de waardeketen van die sectoren in West-Brabant is het dus extra van belang om goed in te spelen op de vernieuwingen en transitie. De agrosector kan de motor worden voor gezond en veilig voedsel en voor circulaire en *biobased* economie, maintenance bedrijven kunnen de duurzaamheid van kapitaalgoederen sterk vergroten, logistiek kan sterk profiteren van het revolutionaire *Internet of Things*. De regio heeft een uitstekend economisch profiel om innovaties vooral versneld, en bij nastreven van de ambitie ook over de sectoren heen, toe te passen. Daarmee kan zij zich onderscheiden en ook schakelpunt zijn van 'kennis naar kunde & kassa'. Vanwege de genoemde complexiteit zijn oplossingen echter alleen maar kansrijk als ze vanuit 'slimme verbindingen' én vanuit ondernemerschap tot stand komen. Schematisch:

Kans: ontwikkeling en benutting van kennisdiensten en schakelfuncties

West-Brabant is een van de belangrijkste regio's op het vlak van agrofood, industrie en logistiek in Nederland, maar vooral de stadsregio Breda is daarnaast ook een belangrijk centrum voor kennisdiensten en regionale / Benelux hoofdkantoren. Bij de kennisdiensten gaat het dan vooral om kennisdiensten op het vlak van techniek/technologie (ICT, ingenieursbureau's, technisch ontwerp e.d.), informatie, commerciële en juridische ondersteuning (marktonderzoek, financial engineering, patentbureau's e.d.) en creatieve ondersteuning (vormgeving, marketing e.d.). Die functies op het vlak van commercie, kennistoeverlevering, regie en creativiteit kunnen een essentiële rol spelen voor het grijpen van de bovengeschetste kansen. Het grijpen van die kansen vraagt immers nadrukkelijk om uitstekende zakelijke en commerciële (kennis-)ondersteuning. Goede kennisdiensten zijn zuurstof voor vernieuwing. Op dat vlak zijn de steden, als centra voor zakelijke en kennisdiensten en broedplaatsen voor creatieve ondernemers, belangrijk. Binnen de regio kan Breda, de belangrijkste dienstenstad in West-Brabant, een hoofdrol spelen. Breda is ook internationaal excellent ontsloten en heeft aantrekkingskracht op kenniswerkers en creatieve ondernemers. De stad kent potentie om als nationaal en internationaal zakencentrum en creatieve broedplaats verder te groeien. Zo'n ontwikkeling geeft niet alleen welvaart voor de stad en stadsregio maar kan ten goede komen aan innovatievermogen in de gehele regio. Andersom geeft een innovatieve regionale economie extra kansen voor de stad. Dergelijke synergie hoeft zich niet tot Breda te beperken. Ook de andere steden in de regio kunnen daaraan bijdragen.

Conclusie

West-Brabant heeft een sterke en diverse economie, maar veel bedrijven opereren in verzadigde markten met beperkt toekomstpotentieel. Er is daarom vernieuwing nodig. Het verduurzamen en verslimmen van producten, productieprocessen en diensten geeft daarbij grote kansen. Het grijpen van die kansen verlangt om veel redenen dat in netwerkverbanden wordt geopereerd. Vernieuwing ontstaat vooral door kruisbestuiving (*cross-overs*) tussen verschillende bedrijven en bedrijfssectoren en door samenwerking met onderwijs- en kennisinstellingen in Triple Helix verband. Samenwerking is ook belangrijk omdat bedrijven hebben lang niet altijd alle voor vernieuwing benodigde kennis en middelen zelf in huis hebben. Door samenwerking kan bovendien beter risico worden genomen. Sterke regionaal economische netwerken (*ecosystemen*) hebben om al deze redenen de toekomst.

Economische samenwerking en netwerkvorming is echter vooralsnog geen uitgesproken kracht in grote delen van West-Brabant. Veel grote bedrijven zijn vooral gericht op efficiëntie, stabiliteit en maximaal rendement en opereren *stand alone*. Vernieuwing kan vooral van het meer wendbare MKB in de regio komen, maar ook daar zijn sterke netwerkverbanden vooralsnog tamelijk schaars. Vernieuwing door de vorming van krachtige en flexibele economische netwerken en ecosystemen vormt daarom een urgente, maar geen gemakkelijke opgave voor de West-Brabantse economie.

4. Hub voor vernieuwend ondernemerschap

De ambitie

In het vorige hoofdstuk is reeds geconcludeerd dat veel bedrijven in een verzadigde markt opereren en dat toepassen van vernieuwing en innovaties uit de transitie de route is om bedreigingen te keren en de kansen te pakken. Het is de ambitie voor West-Brabant om haar traditioneel sterke sectoren toekomstbestendig maken door de regio te ontwikkelen als **hub voor vernieuwend ondernemerschap**:

- Waarin de regio optimaal haar internationale ligging benut, sectoren veel waarde toevoegen en het spel in ketens en netwerken kunnen maken (*Value Port*);
- Waarin de regio optimaal haar economische diversiteit benut en de sectoren elkaar bestuiven met toegepaste innovaties, verslimming, verduurzaming en ondernemerschap (*Switch Board*).

Hierdoor kan de regio haar rol van overloopgebied ombuigen naar een centraal schakelende positie. Ofwel een beweging van afwachtende buitenspeler naar bepalende spelverdeler.

Kernelementen van de ambitie zijn:

Profiteren van de centrale ligging met een actief schakelende positie.

In de komende decennia wordt de ligging van West-Brabant steeds belangrijker. West-Brabant ligt zeer centraal in de driehoek van de Randstad, Brabantstad en de Vlaamse Stedenruit, één van de meest welvarende en verstedelijkte gebieden ter wereld. Markten voor arbeid, toeleveringen en afzet integreren binnen dat gebied gestaag. Er zijn taal- en cultuurbarrières, maar die vervagen gaandeweg voor de nieuwe generaties ondernemers, vakspecialisten en consumenten. West-Brabant is daarom een uitstekende uitvalsbasis om nieuwe handelscontacten te smeden, kennis en vaardigheden te verknopen en geavanceerde logistieke en circulaire ketens te organiseren. Met grootstedelijke regio's op korte afstand—Antwerpen ligt op krap twintig minuten van Bergen op Zoom—profiteert de regio van grote nabijgelegen arbeidsmarkten en biedt bovendien een aantrekkelijk en betaalbaar alternatief voor wonen en werken in de grote stad.

Profiteren van diversiteit door synergetische verbindingen, innovatie en ondernemerschap

Ondernemerschap en het midden- en kleinbedrijf zijn de bronnen van vernieuwing, veerkracht en aanpassingsvermogen. Waar de economische kar in West-Brabant in de afgelopen halve eeuw vooral door grote productievevestigingen is getrokken, wordt die rol nu overgenomen door het midden- en kleinbedrijf en vernieuwende ondernemers die goed in netwerkverbanden kunnen opereren. Enkele streken van West-Brabant kennen al een cultuur van samenwerkende en innoverende ondernemers: de maritieme sector in Werkendam, de boomteelt in Zundert, de *City of Imagineers* in Breda en vliegtuigonderhoud in Woensdrecht. Die cultuur kan zich als een olievlek uitbreiden over de regio. Ondernemers werken onderling samen en inspireren elkaar, hebben nauwe contacten met onderwijs- en kennisinstellingen en lopen voorop in het toepassen van nieuwe

vindingen. Elders wordt nieuwe technologie uitgevonden, in West-Brabant wordt nieuwe technologie toegepast: *smart farming, smart industry, smart logistics*.

Kruisbestuiving tussen de sectoren wordt belangrijk ook omdat oplossingen voor de (maatschappelijke) opgaven ofwel de transities, steeds complexer van aard gaan worden. Tot nu toe hebben sterke sectoren in de regio—agrofood, chemie, logistiek, maintenance en diensten—zich vooral langs een eigen pad ontwikkeld. Die paden gaan elkaar in de toekomst intensief kruisen (denk aan biobased (agro & chemie), service logistiek (logistiek & maintenance), verdienstificering (maintenance & diensten), de opkomst van nieuwe (hybride) materialen etc. Vooral op die kruispunten ontstaan nieuwe activiteiten.

Economische en geografische zwaartepunten

West-Brabant kent nu drie topsectoren waar het stimuleringsbeleid zich vooral op richt: biobased economie, logistiek en maintenance. Dit zijn en blijven ook in de bovenstaande optiek belangrijke speerpunten, maar het is wel nodig om die te verbreden en aan te vullen. Tegen het licht van actuele trends, toekomstopgaven en mogelijkheden voor synergie komen we tot vier sectorale en geografische zwaartepunten in de West-Brabantse economie, te weten:

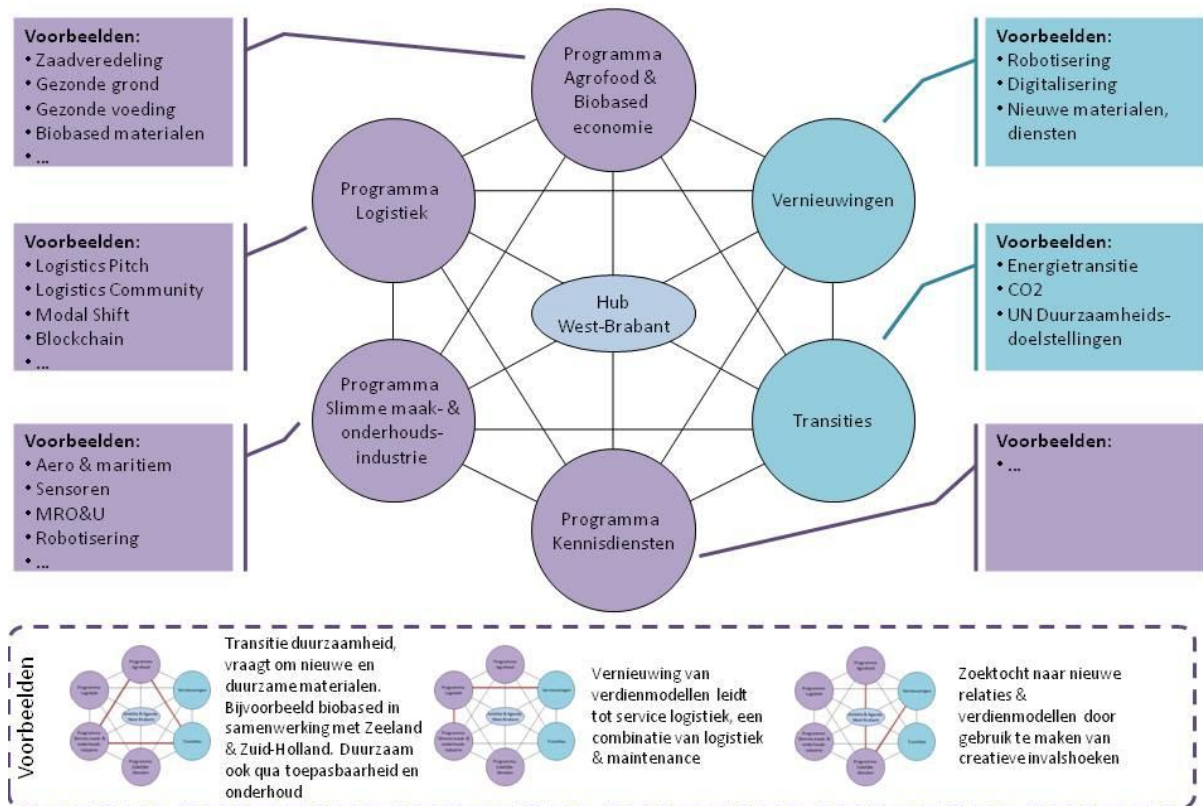
1. Agrofood & Biobased economie: een verbreding van het biobased programma. Meer focus op de oorspronkelijke kracht van de regio, van zaadveredeling en gezonde grond, naar gezonde voeding en optimale gewasbenutting;
2. Slimme maakindustrie & maintenance: een andere naamgeving van het programma High Tech & Maintenance. Grenzen tussen onderhoud en productie vervagen. De focus ligt op benutting van de kansen van data, diensten en technologie;
3. Logistiek: dit programma wat is uitermate relevant voor de sterk geïndustrialiseerde regio met massa productie in materialen en voeding, vooraan in wereldwijde productieketens. Ook hier ligt de focus op het benutten van de kansen van data, diensten en technologie (slimme logistiek);
4. Kennisdiensten: een nieuw programma ter ondersteuning van een nog onontgonnen regionale kracht. De complexiteit en snelheid van vernieuwing en innovaties uit transitie vragen om 'een andere invalshoek' en een verse blik van buiten de traditionele sectoren.

De ambities voor de zwaartepunten zijn in bijlage 2 nader uitgewerkt.

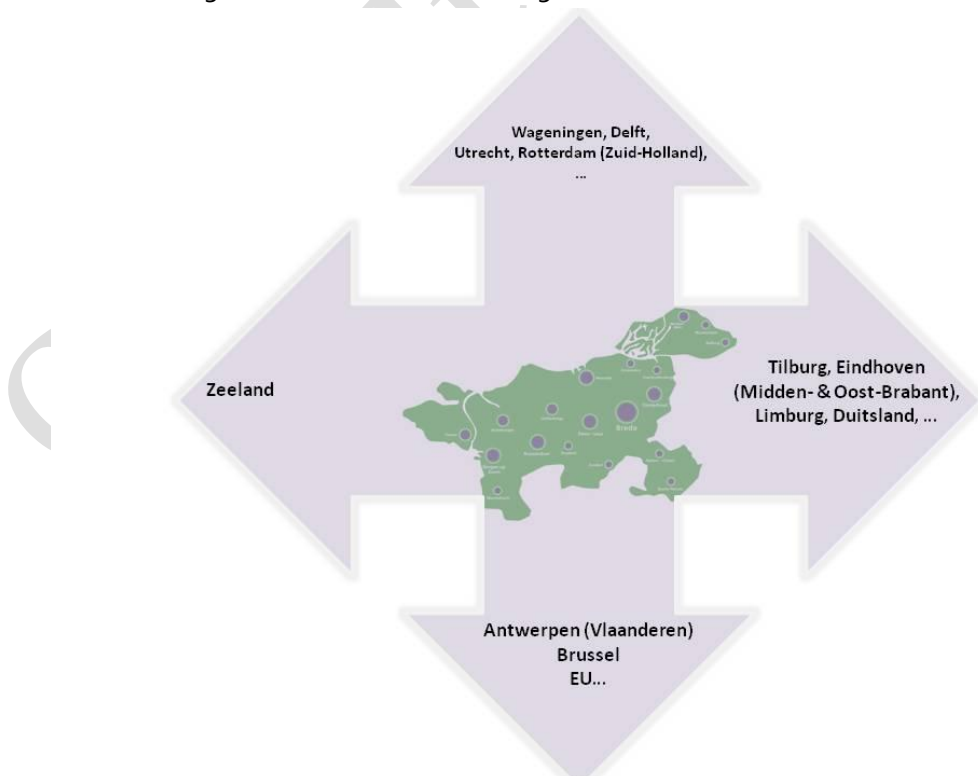
De kracht gaat zitten in :

- het ontwikkelen van de sectoren;
- het verbinden van de sectoren op relevante onderwerpen;
- het versterken van regionale wortels van die sectoren;
- sterke combinaties met andere regio's (wat je zelf niet hebt van buiten halen);
- en het invullen van de belangrijkste randvoorwaarden.

Verbinden van de sectoren op relevante onderwerpen:

Verbinden van de regio met relevante andere regio's:

Randvoorwaarden

De economische ambitie verlangt dat een aantal belangrijke randvoorwaarden goed zijn vervuld.

Een eerste randvoorwaarde is **goed beroepsonderwijs en een leven lang leren**. In het regionale beroepsonderwijs zullen keuzes moeten worden gemaakt, want de bevolkingsmassa van de regio is te gering om in alle mogelijke richtingen even goed te kunnen zijn. Specialisaties in het onderwijs moeten nauw aansluiten bij specialisaties en behoeften in het regionale bedrijfsleven.

Beroepsonderwijs en ondernemingen moeten daarom gezamenlijk optrekken voor het bepalen van kansrijke richtingen en ontwikkelingsstrategie. Ondernemingen worden deel van het onderwijs (stages, gastdocenten) en het onderwijs wordt deel van de ondernemingen.

Niet alleen de jonge generatie moet goed en in kansrijke richtingen worden geschoold. Ook de bestaande beroepsbevolking moet worden om- en bijgeschoold en voorbereid zijn op de nieuwe richtingen die ondernemingen kiezen. De toekomst is aan 'een leven lang leren' (WRR) en aan 'nieuwe carrières' die niet meer verlopen binnen één en dezelfde onderneming maar veel meer tussen verschillende ondernemingen en sectoren. Dat geeft flexibiliteit en veerkracht aan zowel werknemers als werkgevers. Arbeidsmobiliteit tussen ondernemingen is ook een belangrijke bron voor kruisbestuiving van kennis, innovaties en vaardigheden.

Doelgericht en kansrijk beroepsonderwijs, 'een leven lang leren' en 'nieuwe carrières' vergen nauwe samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven en tussen ondernemers onderling teneinde gezamenlijk te kunnen investeren in het regionale menselijke kapitaal.

Een tweede randvoorwaarde is een **kennisinfrastructuur ten dienste aan ondernemers**. Het gaat dan vooral om de inzet van economisch direct toepasbare kennis en innovaties. De infrastructuur die West-Brabant zelf in huis heeft, waaronder het logistieke kennisinstituut Dinalog in Breda, kan meer betekenen voor het regionale bedrijfsleven dan nu het geval is. Waar mogelijk kunnen nieuwe campusconcepten voor ontwikkeling en uitwisseling van kennis en innovaties in de regio zelf worden ontwikkeld. De Green Chemistry Campus en de clustering van innovatieve activiteit op Nieuw Prinsenland zijn goede voorbeelden. Het bedrijfsleven zal echter ook gemakkelijk kennis, innovaties en specialisten van elders moeten kunnen halen, want de regio is te klein om alles in eigen huis te kunnen hebben. Dat geldt in het bijzonder ook voor het toegepaste hightech ecosysteem dat West-Brabant kan ontwikkelen voor de facilitering van *smart farming*, *industry*, *logistics & maintenance*. Kennis en specialisten ter zake kan worden gehaald uit Brainport Zuidoost-Brabant en universiteiten als TUDelft en Wageningen, maar ook uit kennis- en praktijkcentra in het nabijgelegen Vlaanderen. Ook het grote aanbod van specialisten in de regio Antwerpen-Gent, op een steenworp afstand, zal beter worden benut voor de West-Brabantse kennistoepassingen.

Een derde randvoorwaarde is een **bereikbaar en hoogwaardig vestigings- en woonklimaat**. Om de regionale schakelpositie en het vernieuwende ondernemersklimaat, zoals beoogd in de economische ambitie, waar te kunnen maken zullen ook de fysieke en ruimtelijke voorwaarden daarvoor vervuld moeten kunnen worden. Door haar ligging tussen grootstedelijke gebieden kent de regio weliswaar goede doorgaande verbindingen (waarbij de verbindingen voor goederenvervoer per spoor nog wel verbetering behoeven) maar de verstedelijking binnen de regio is wel versnipperd

zodat de samenhang en synergie *binnen* de regio niet optimaal is. Versnippering komt niet ten goede aan draagvlak voor hoogwaardige verbindingen en voorzieningen, waaronder zorgvoorzieningen, onderwijs, recreatie en cultuur. Er zal daarom ruimtelijk meer moeten kunnen worden gebundeld (en dus intergemeentelijk afgestemd) op het vlak van bereikbaarheid, bedrijven- en kantorenlocaties, wonen en voorzieningen. De stedelijke as tussen Breda, Roosendaal en Bergen op Zoom heeft prioriteit omdat arbeidsmarkten zich vooral langs die as uitstrekken en met die as derhalve massa kan worden gemaakt. Maar ook in de meer landelijke gebieden kan bundeling, afstemming en samenwerking veel betekenen voor de kwaliteit van verbindingen, bedrijfs- en woonlocaties en voorzieningen.

Aldus wordt helder dat het grijpen van kansen in de speerpunten en het ontwikkelen van gunstige randvoorwaarden daarvoor een zaak is voor (uiteraard) ondernemers maar nadrukkelijk ook onderwijs- en kennisinstellingen, en overheden die verantwoordelijk zijn voor het werk- en woonklimaat en bereikbaarheid. Tezamen werken deze partijen aan kansrijke ecosystemen waarbinnen zaken in elkaar grijpen. Samenhang en synergie tussen economische stimulering, sociaaleconomisch ontwikkelingsbeleid (onderwijs!) en ruimtelijke ontwikkeling plaveit de weg naar toekomstige welvaart, duurzaamheid en veerkracht.

5. Strategie: samenwerken en verbinden

Kern

Beter benutten van de ligging en diversiteit van de economie voor meer synergie, innovatie en ondernemerschap is de kern van de ambitie van West-Brabant. Kern van de strategie om die ambitie te realiseren is: **intensief samenwerken en verbinden**. Het gaat om het zoeken naar synergie. Synergie is: samen sterker, en wat je zelf niet hebt of kunt maken kun je lenen bij de (internationale) burens. Het belang van synergetisch verbinden is groot voor de regio, gezien haar diverse maar ook gefragmenteerde structuur en het gebrek aan grootschalige stedelijke massa. Dit vraagt om intensieve netwerkvorming binnen het regionale bedrijfsleven en een sterke driehoek tussen ondernemers, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden, de *Triple Helix*. Verbindingen ontstaan zeker niet altijd vanzelf en zullen actief moeten worden gestimuleerd. De energie wordt daarbij gefocust op de meest kansrijke verbindingen. Dit is niet gemakkelijk omdat West-Brabant op enkele streken na weinig historische traditie kent met collectieve actie en organisatievermogen. Het is een 'hell of a job', maar zeker niet onmogelijk.

Er zijn veel ontwikkelingsinitiatieven en programma's in de regio, maar die staan vaak los van elkaar. Een nieuwe strategie en cultuur van werken zal 'de boel open gooien' door **open platforms** te creëren waarin ondernemers en *Triple Helix* partners elkaar makkelijk vinden, schakelen, massa maken en vernieuwen. In de nieuwe strategie worden bestaande sectorale ontwikkelprogramma's daarom versterkt met nieuwe externe en onderlinge verbindingen, en worden daarnaast nieuwe relaties gelegd met het beleid jegens generieke voorwaarden voor het vestigingsklimaat: onderwijs, bereikbaarheid en ruimte, de kwaliteit van het woon- en leefklimaat.

Versterking, verbreding en onderlinge verbinding van programma's voor de zwaartepunten

Er lopen momenteel drie sectorale programma's: biobased, logistiek en maintenance. Die programma's worden **verbreed** tot de vier zwaartepunten in de economische ambitie:

- Zwaartepunt Agrofood en biobased economie
- Zwaartepunt Maak- en onderhoudsindustrie
- Zwaartepunt Logistiek
- Zwaartepunt kennisdiensten

De programma's worden **versterkt** op de volgende punten:

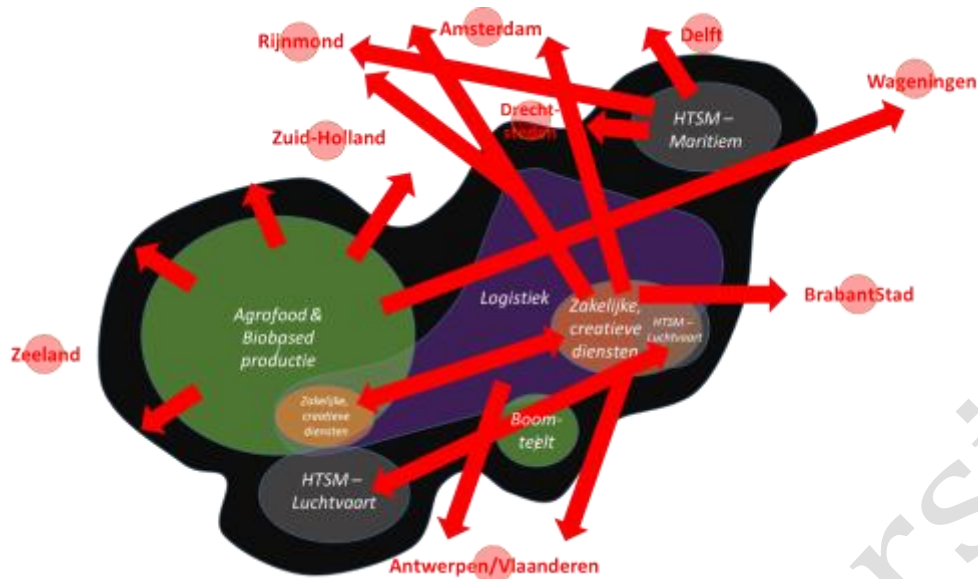
- Verslimmen en innovatie: gericht op smart, data, high tech, digitalisering, 'hubs' en 'use cases' in het beroepsonderwijs;
- Verduurzamen: gericht op vergroenen, circulaire economie en energietransitie;
- Ondernemerschap: gericht op business modellen, start-ups, spin-offs, acquisitie en joint-ventures;
- Verbinden en creatie van open platforms: gericht op intersectorale samenwerking en relaties met regionale, nationale en internationale regio's, bedrijven, kennisinstellingen en overheden

- Randvoorwaarden: gericht op de aanwezigheid en kwaliteit van basisvoorwaarden en voorzieningen waaronder werklocaties, voorzieningen voor zaken (w.o. financiering), bereikbaarheid, beroepsonderwijs en *human capital*, en een aantrekkelijk woon- en voorzieningenklimaat voor de beroepsbevolking.

Extra aandacht gaat uit naar de creatie van open platforms en slimme verbindingen **op de juiste schaalniveaus**, waarbij energie en samenwerking kan worden gefocusseerd op gebieden en partijen die nadrukkelijk kunnen bijdragen aan de inhoudelijke opgaven: vernieuwend, slim en duurzaam (niet alles en iedereen kunnen samenwerken):

- Verbindingen binnen de stadsregio's en streken in West-Brabant waar zwaartepunten een sterke aanwezigheid hebben, om aan sterk (inter-)lokale ecosystemen te bouwen: agrofood en biobased economie in het westen van de regio, maak- en onderhoudsindustrie in Woensdrecht en Werkendam, zakelijke en creatieve diensten in de stadsregio Breda. Aandacht gaat naar netwerken tussen grote en kleine bedrijven, bedrijven en beroepsonderwijs, samenwerking met en afstemming tussen gemeenten;
- Verbindingen over de regio- en landsgrenzen met relevante instellingen, programma's en initiatieven buiten de regio, gedacht vanuit de inhoudelijke uitdagingen. De zwaartepunten zijn niet regionaal begrenst; ondernemers denken en werken over regiogrenzen heen. De sectorale en geografische zwaartepunten binnen de regio zijn ook te klein om alles voor de benodigde vernieuwing en kracht in eigen huis te hebben.
- Verbindingen tussen de zwaartepuntprogramma's onderling, gedacht vanuit de inhoudelijke uitdagingen: versterking van synergetische wisselwerkingen tussen slimme agrofood en biobased economie, slimme logistiek en slimme maak- en onderhoudsindustrie; wisselwerking tussen deze sectoren en de kennisdiensten.

Aldus ontstaat als geheel een open programmatisch platform en open innovatiesysteem waarin synergie wordt gezocht en gevonden binnen het verband van individuele stadsgewesten en streken, binnen het verband van de regio als geheel en binnen regio-overstijgende verbanden:

Voor de programmering binnen de regio, maar ook voor goede afstemming en synergie met relevante ontwikkelprogramma's van naburige regio's, de provincie en het Rijk, is het van belang de bestaande programma's tegen het licht te houden van de nieuwe economische ambitie, strategie en zwaartepunten. Wat blijven we voortzetten, wat willen we intensiveren, waar moeten we nieuwe energie en middelen op inzetten, maar ook: wat doen we niet meer? En, welke nieuwe programma's moeten we optuigen om invulling te geven aan de ambitie?

Uitvoering

Regio West-Brabant (RWB) en REWIN spelen een essentiële rol in het realiseren van de slimme verbindingen. Zij staan opgesteld voor de regio en ondervinden minder beperkingen aan de gemeentelijk grenzen. De ambitie en daaruit afgeleide strategie moeten doorvertaald worden naar de uitvoering door RWB en REWIN, waarbij overigens niet alles altijd gezamenlijk hoeft te worden opgepakt. Ook hier geldt het adagium van slim verbinden op het juiste schaalniveau. De regio kent economisch-geografische zwaartepunten, geschetst in de ambitieparagraaf, waar specifieke combinaties van (al of niet direct naburige) gemeenten aan zet zijn om af te stemmen, taken te verdelen en samen massa en kracht te maken. De samenwerking in de RWB moet leiden tot een gerichte gemeentelijke inspanningen en ontwikkeling.

De ontwikkeling en regie van de uitvoering van het programma voor de verschillende zwaartepunten is in handen van REWIN, naast haar rol in het kader van Profilerings & Acquisitie en de MKB en Start-Up gerichte programma's. Per programma regisseert REWIN een programmteam dat bestaat uit vertegenwoordigers (uitvoerenden) van:

- REWIN zelf; bijvoorbeeld sectorspecialisten;
- RWB;
- Individuele gemeenten;
- Onderwijs- en kennisinstellingen;
- Individuele bedrijven/georganiseerd bedrijfsleven.

Ieder programmateam heeft voor het zwaartepunt een aantal opgaven, namelijk:

1. **Verbeteren van de samenwerking en projectuitvoering** binnen het sectorspecifieke en gebiedsgerichte zwaartepunt zelf;
2. **Het halen en brengen van kennis/kunde vanuit/naar andere sectorspecifieke en gebiedsgerichte zwaartepunten binnen West-Brabant;**
3. **Het halen en brengen van kennis/kunde in relatie tot het regionale MKB en het stimuleren van ondernemerschap (starters en groei MKB)**
4. **Het halen en brengen van kennis/kunde in relatie tot andere, interessante partners/regio's buiten de regio West-Brabant;**
5. **en, het gezamenlijk nadenken over en de schouders zetten onder de ontwikkeling van generieke randvoorwaarden in West-Brabant zoals het woon- en leefklimaat, onderwijs en bereikbaarheid.**

Governance

Op het niveau van de gehele regio is de pas opgerichte **Economic Board West-Brabant** (EBWB) het hoogste platform waar de Triple Helix partijen, het (georganiseerde) bedrijfsleven, de onderwijs- en kennisinstellingen en de gezamenlijke regiogemeenten (Regio West-Brabant) bij elkaar komen. De EBWB is de 'trekker' van de economische ambitie en bewaker van de strategie voor West-Brabant en ziet het tot haar taak om de sectorspecifieke en gebiedsgerichte zwaartepunten aan te jagen.

Voor adequate sturing stelt de EBWB op de haars inziens belangrijkste programmapunten en doelstellingen specifieke targets die binnen een zekere termijn gehaald kunnen worden. Targets vormen centraal onderdeel van een separaat periodiek uitvoeringsprogramma dat in nauwe samenspraak tussen relevante partijen in de regio wordt opgesteld. In het kader van het uitvoeringsprogramma worden tevens indicatoren ontwikkeld waarmee de EBWB kan beoordelen of programma's *on track* zijn of dat activiteiten en doelen gezien onverwachte ontwikkelingen moeten worden bijgesteld.

De EBWB bewaakt dat binnen de zwaartepunten de slimme verbindingen op meerdere fronten worden gelegd en ontwikkeld en dat per zwaartepunt inhoudelijke, economische programma's worden ontwikkeld, uitgevoerd en, wanneer aandacht vanuit EBWB perspectief niet meer nodig is, voor het stopzetten van het betreffende programma. Deze economische programma's zetten in op de realisatie van meerdere projecten per zwaartepunt. De EBWB is ook het geëigende platform om opdoemende knelpunten, ook in de randvoorwaardelijke sfeer, te bespreken en wegen vrij te maken voor acties door anderen—een functie als 'oliespuit'.

Per zwaartepunt kiest de EBWB voor projecten en ontwikkeltrajecten en zet zich ervoor in om deze projecten en trajecten, samen met andere betrokken partijen (individuele bedrijven, onderwijsinstellingen, gemeenten, etc.) gestalte te geven. Individuele EBWB-leden verbinden zich persoonlijk aan de zwaartepunten als boegbeeld, bij voorkeur in een Triple Helix setting.

Over de voortgang en ontwikkeling van de economische ambitie en onderliggende zwaartepunten communiceert de EBWB regelmatig met alle Triple Helix partners binnen West-Brabant. Tevens organiseert de EBWB jaarlijks een regiocongres over de economische ambitie en behaalde successen.

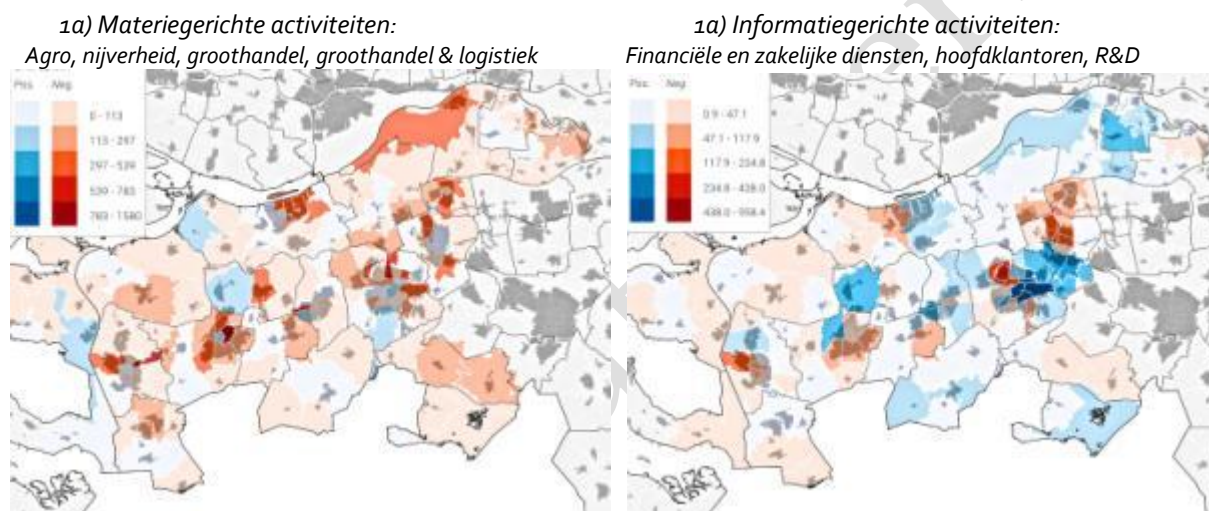
Consultatieversie

Bijlage 1 Economisch-geografische regio-analyse

Deze bijlage geeft beknopte overzichten van ontwikkelingen in de economie en beroepsbevolking van West-Brabant in de periode 2007-2015.

Aan de economische basis staan **stuwende sectoren**: activiteiten die niet op regionale consumenten zijn gericht maar op zakelijke afnemers en export. De regionale werkgelegenheid in deze basis ontwikkelt zich anders in materiegerichte activiteiten (agrofood, nijverheid, groothandel en logistiek) dan in informatiegerichte activiteiten (financiële en zakelijke diensten, hoofdkantoren en R&D):

Kaart 1 Ontwikkeling van werkgelegenheid in stuwende sectoren: toe- of afname van voltijdbanen tussen 2007 en 2015, per postcode-4 gebied in West-Brabant

Bron: microdata CBS ABR 2007-2015, bewerking Tordoir & Poorthuis

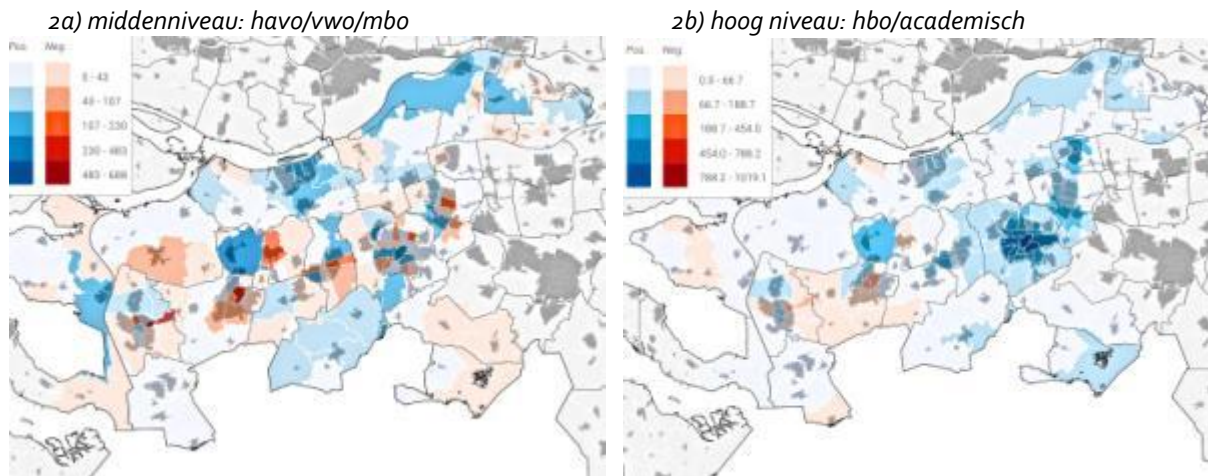
Materiegerichte activiteiten leveren vanwege hun sterke productiviteitsgroei in het algemeen steeds minder werk, in Nederland en ook in West-Brabant (zie kaart 1a). Die afname doet zich vooral op industrieterreinen en in landelijk gebied voor. In enkele stedelijke locaties neemt de werkgelegenheid wel toe omdat kennis- en arbeidsintensieve delen van de materiesectoren, die stedelijk zijn georiënteerd, groeien in werkgelegenheid.

Informatiegerichte (kantoor-)activiteiten groeien doorgaans in werkgelegenheid, vooral als deze kennisintensief zijn. Binnen West-Brabant zien we sterke groei in en rond Breda maar ook op specifieke locaties in Etten-Leur, Roosendaal/Halderberge, Bergen op Zoom en Werkendam. Er zijn twee grote bewegingen: een concentratie langs de stedelijke as van Bergen op Zoom naar Breda, en een geleidelijke beweging van het westen naar het oosten van de regio.

Aan de economische en ruimtelijke verschuivingen in de stuwende sectoren liggen structurele en technologische, veel meer dan conjuncturele, ontwikkelingen ten grondslag. We kunnen daarom verwachten dat de trend van het afgelopen decennium doorzet in de toekomst.

Menselijke vaardigheden en kennis (*human capital*) vormen verreweg de belangrijkste grondstof voor de moderne economie. De ontwikkeling van vraag en aanbod is cruciaal voor onderwijsbeleid. We zien sterke ruimtelijke verschillen tussen de ontwikkeling van vak- of middengeschoold werk (havo/vwo/mbo niveau) en kenniswerk (hbo- en academisch niveau):

Kaart 2 Ontwikkeling van werkgelegenheid in de marktsector op twee opleidingsniveaus: toe- of afname van voltijdbanen tussen '07 en '15, per postcode-4 gebied in West-Brabant

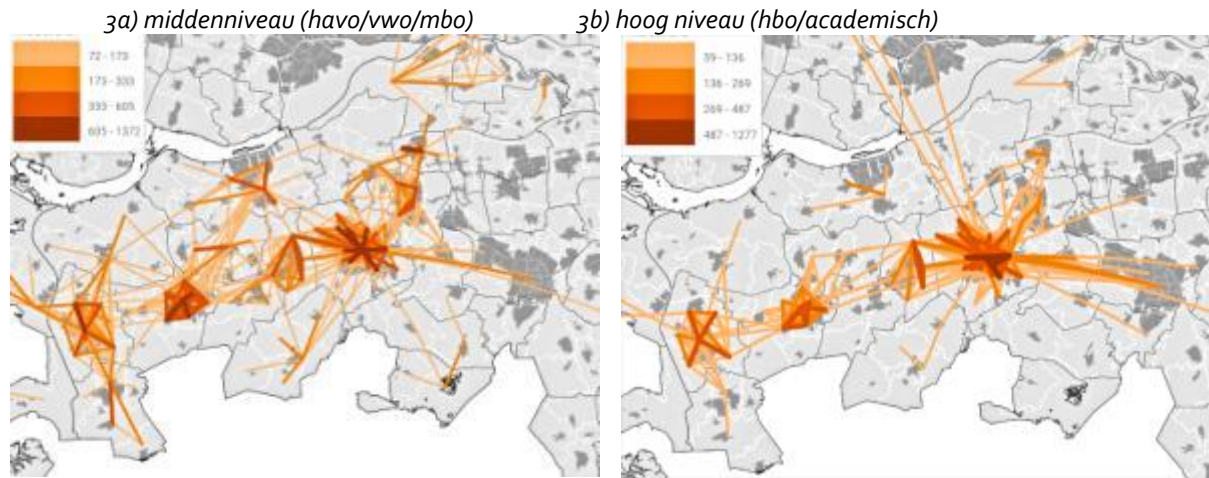

Bron: microdata CBS ABR en SSB 2007-2015, bewerking Tordoir & Poorthuis

Werk op middenniveau neemt binnen de marktsector toe in enkele (niet alle) landelijke gebieden en industrielocaties en in sommige stedelijke locaties (zie kaart 2a). Dat komt vooral omdat daar lager geschoold werk wordt vervangen door middengeschoold werk. Hooggeschoold werk neemt toe in de stedelijke as van Bergen op Zoom naar Breda en op industrielocaties in het noorden van de regio. Het kenniswerk groeit in het oosten van de regio harder dan in het westen. De trend houdt direct verband met de eerder geschetste ontwikkeling van de stuwende sectoren. Ook hier kunnen we verwachten dat deze doorzet in de toekomst.

De **structuur van pendelnetwerken** is belangrijk voor (geïntegreerd) beleid jegens de arbeidsmarkt, bereikbaarheid, bedrijvenlocaties en wonen. Pendelnetwerken geven een goed beeld van de ruimtelijke uitstrekking van vraag en aanbod in arbeidsmarkten. Die uitstrekking is doorgaans gemeentegrens-overstijgend en regionaal, maar verschilt wel sterk naar het opleidingsniveau van het werk (zie kaart 3):

Kaart 3. Woon-werk pendelstromen op twee opleidingsniveaus, vanuit en naar postcode-4 gebieden binnen, vanuit en naar in West-Brabant

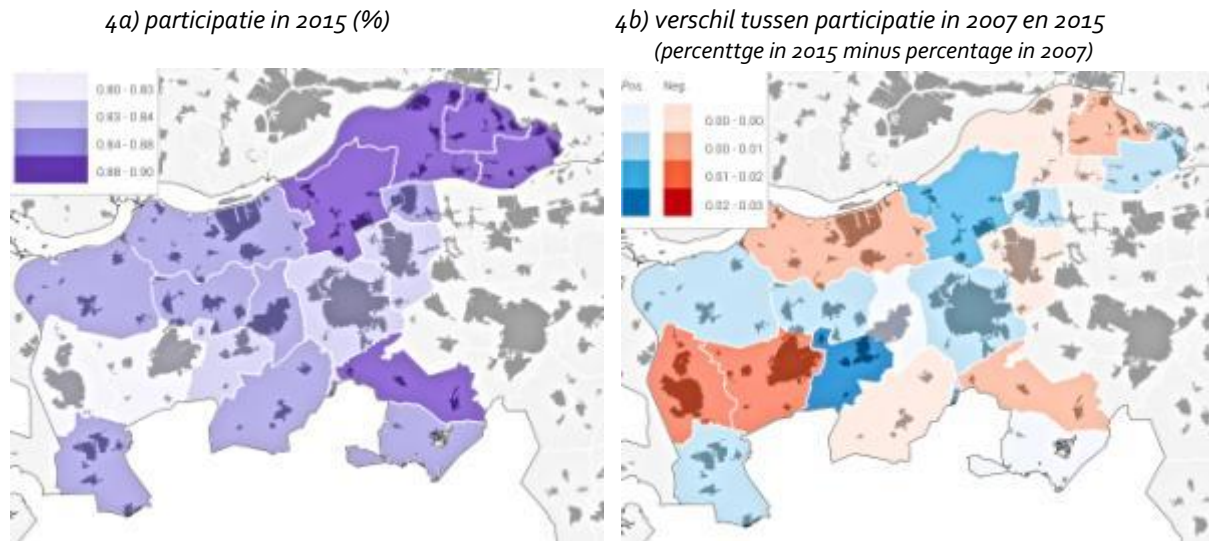
Bron: microdata CBS ABR en SSB 2007-2015, bewerking Tordoir & Poorthuis

Arbeidsmarkten voor werk op middenniveau zijn vooral stadsregionaal en streekgericht (zie kaart 3a). Bedrijven op belangrijke werklocaties buiten de steden, zoals Moerdijk, Woensdrecht en Zundert, zijn niet alleen op het lokale arbeidsaanbod aangewezen maar ook op het aanbod in de meest nabijgelegen steden.

Arbeidsmarkten voor kenniswerk zijn met name stedelijk gericht, omdat zowel kenniswerkgevers als kenniswerkers oververtegenwoordigd zijn in de steden (zie kaart 3b). Er zijn daarbij belangrijke pendelstromen tussen de steden onderling; de arbeidsmarkten strekken zich uit over het *stedelijke netwerk*. Centraal in West-Brabant staat daarbij de as van Bergen op Zoom naar Breda (met uitlopers naar Woensdrecht, Steenbergen, Zundert, Oosterhout en Geertruidenberg), en vanuit Breda sterke relaties met andere grote(re) steden: Tilburg, Eindhoven, Dordrecht en Rotterdam. Breda kent vanuit Tilburg vooral inkomende pendel van kenniswerkers, maar richting Eindhoven en Rotterdam domineert de uitgaande pendel. In Breda wonen veel, vooral jongere kenniswerkers.

Voor (beleid voor) zowel economische vitaliteit als sociale veerkracht is de **arbeidsparticipatie van de beroepsbevolking** een essentieel gegeven. De stand en ontwikkeling van die participatie wordt hier per gemeente in kaart gebracht (zie kaart 4):

Kaart 4. Netto arbeidsparticipatie per gemeente: aandeel werkenden in de gemeentelijke beroepsbevolking (gemeenten West-Brabant)

De arbeidsparticipatie is lager in de steden dan in landelijke gemeenten, een verschijnsel dat we overall in Nederland zien en ook in West-Brabant (zie kaart 4a). De participatie in Breda is overigens in vergelijking met andere grote(re) steden in het land relatief hoog. We zien ook hier een verschil tussen de westzijde en oostzijde van de regio; in het oosten is de arbeidsparticipatie gemiddeld genomen hoger dan in het westen. Dat geldt voor zowel middenhoog opgeleiden als hoger opgeleiden.

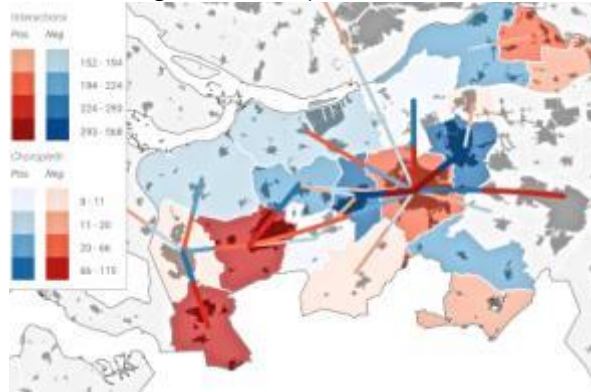
Van belang is ook de trendmatige ontwikkeling van de arbeidsparticipatie (zie kaart 4b). Onder de steden komt Breda hier positief tevoorschijn; de ontwikkeling in Roosendaal en Bergen op Zoom is negatief. De meer landelijke streken in het westen van de regio tonen echter wel een gunstige trend.

Voorop op wat langere termijn is ook het **verhuisgedrag van de werkende beroepsbevolking** bepalend voor het regionale aanbod van menselijk kapitaal en daarmee de vitaliteit van de regionale economie (zie kaart 5):

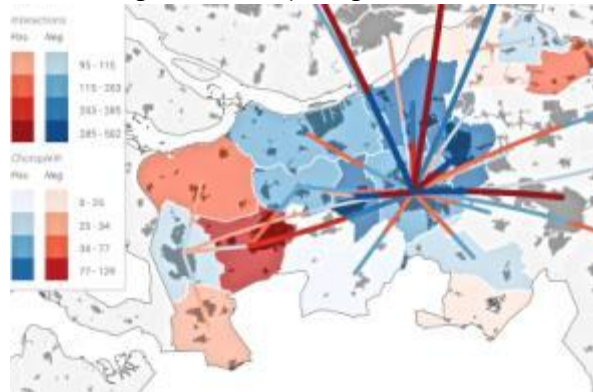
Kaart 5. Verhuizingen van werkenden op twee opleidingsniveaus, 2012-2015

Lijnen: verhuisstromen tussen gemeenten. Netto bestemmingsgemeenten liggen aan het blauwe einde van iedere lijn. Kleurvlakken: totale verhuissaldi van gemeenten (blauw is positief, rood is negatief)

5a) Verhuizingen werkers op middenniveau

5b) verhuizingen werkers op hoog niveau

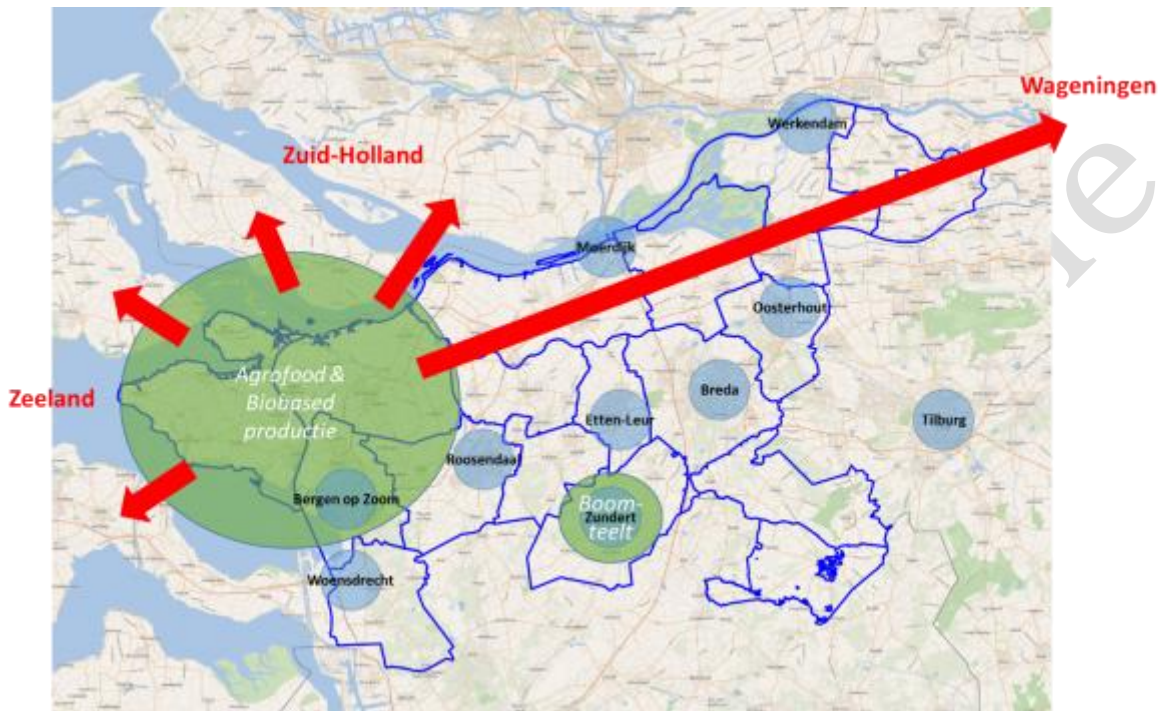
Bron: microdata CBS ABR en SSB 2007-2015, bewerking Tordoir & Poorthuis

Ook hier zien we verschillen tussen werkers op middenniveau en kenniswerkers.

Werkers op middenniveau verhuizen wat minder vaak, en over kortere afstanden, dan kenniswerkers (vergelijk kaarten 5a en 5b). Middengediplomeerden zijn meer regio- en streekgebonden. Als er wordt verhuisd is dat veelal vanuit de stad naar suburbane en landelijke gemeenten in de omgeving. In het westen van West-Brabant zien we echter dat middengediplomeerde werkers per saldo verhuizen van Roosendaal en Woensdrecht naar Bergen op Zoom, maar dat de laatste stad desalniettemin geen positief verhuissaldo kent voor deze groep. Dat komt omdat vanuit deze westelijke gemeenten ook relatief veel middengediplomeerden verhuizen naar het oosten van de regio en naar andere delen van het land. Het gaat daarbij vooral om jongvolwassenen. Bij de kenniswerkers zien we vergelijkbare bewegingen in het westen van de regio, waarbij Bergen op Zoom echter nog wel redelijk goed in de race blijft. Meest opvallend bij de kenniswerkers is echter de uitgesproken sterke positie van het oosten van de regio. Het oosten van de regio is als woongebied een magneet voor kenniswerkers uit het gehele land. Vooral Breda trekt veel jonge kenniswerkers uit andere steden en regio's in Nederland aan; als deze wat ouder worden en gezinnen stichten wordt vaak weer vanuit de stad naar omliggende gemeenten verhuist. De aantrekkingskracht op kenniswerkers is een grote opsteker voor het verdienvermogen van West-Brabant op langere termijn. Kenniswerk staat aan de basis van economische vernieuwing, en omdat kenniswerkers bereid zijn om vooral tussen de steden ook over wat grotere afstanden te pendelen zal ook het westen van de regio, via de as Breda-bergen op Zoom, goed kunnen profiteren van de magneetwerking van de oostelijke gebieden.

Bijlage 2: Uitwerking ambitie zwaartepunten

1. Zwaartepunt agrofood, inclusief biobased economie.

Door het bestaande speerpunt 'Biobased' te verbreden met de regionale agrofood sector komt niet alleen de vernieuwing binnen de agrofood, een belangrijke en diep in het regionale DNA gewortelde sector, in het vizier maar wordt ook gefocust op veelbelovende nieuwe relaties tussen agrobusiness en industrie. De regio kan zich profileren in de nieuwe 'groene economie', met planten als basis voor niet alleen voedsel maar ook grondstoffen voor de procesindustrie, farmaceutische producten, constructiematerialen, en veel meer.

Geografisch ligt een zwaartepunt rondom Bergen op Zoom en de Green Chemistry Campus en Nieuw Prinsenland, maar relevante clusters doen zich ook elders voor, waaronder de boomteeltcluster in Zundert. Relaties tussen die clusters, maar ook met agrofood clusters elders (Zeeland, Wageningen/Food Valley, Zuid-Holland, NO-Brabant etc) zijn belangrijk, evenals bijvoorbeeld de komst van de HAS.

Concrete kansen worden benut als de regio kan komen tot een integraal agrofood programma dat de basis geeft voor een brede ontwikkeling naar gezond, veilig en hoogwaardig voedsel op plantaardige basis en voor toepassing van plantaardig (rest-)materiaal in een vergroenende economie—*biobased* economie, farmacie, bouwmaterialen, energie en wat dies meer zij. De focus kan liggen op internationaal geprofileerde regionale kerncompetenties: een gezonde bodem, zaadveredeling en teelttechniek, *smart farming* en optimale productverwaarding.

2. Zwaartepunt slimme maak- en onderhoudsindustrie

West-Brabant kent niet alleen kennisintensieve economische clusters in het onderhoud (de maintenance) —luchtvaartgerelateerd in Woensdrecht, maritiem in Werkendam—maar ook, verspreid over de regio, een verrassend aantal kleine en middelgrote bedrijven in hightech systems en nieuwe materialen. Ondernemers profiteren van de nabijheid van Brainport Zuidoost-Brabant en de excellente ligging en het betaalbare woon- en vestigingsklimaat van West-Brabant. De regio trekt als woongebied kenniswerkers aan (zie kaart 5, bijlage 1). Daarin bevinden zich ook hightech ondernemers. De grenzen tussen maintenance en hightech vervagen. Interessante cross-overs doemen op naar andere regionale zwaartepunten: de steeds meer kennis-, data- en kapitaalsintensieve agrofood en chemie, de logistieke sector.

Geografische zwaartepunten voor de maintenance liggen bij het vliegveld Woensdrecht en de zone Moerdijk-Werkendam (in nauwe relatie met de Drechtsteden), maar met een verbreding naar hightech systems en een ontwikkeling van een regiobreed ecosysteem van kennis en vakspecialisten wordt de geografische scope van het zwaartepunt verbreed tot de gehele regio. Nauwe relaties met de Brainport en de beide Mainports—met hun uiterst onderhoudsgevoelige complexen—maar ook met het maintenance complex in Gilze Rijen zijn cruciaal.

Concrete kansen worden benut als rond de technologische driehoek van toegepaste sensor- en datatechniek (*Internet of Things*), materialen- en systeemkennis en toepassing van robottechniek een regionaal ecosysteem van specialisten ontstaat dat niet alleen zelf als motor en magneet werkt maar ook veel gaat betekenen voor het *smart* maken en verduurzamen van de agrofood, industrie en logistiek in de regio.

3. Zwaartepunt logistiek.

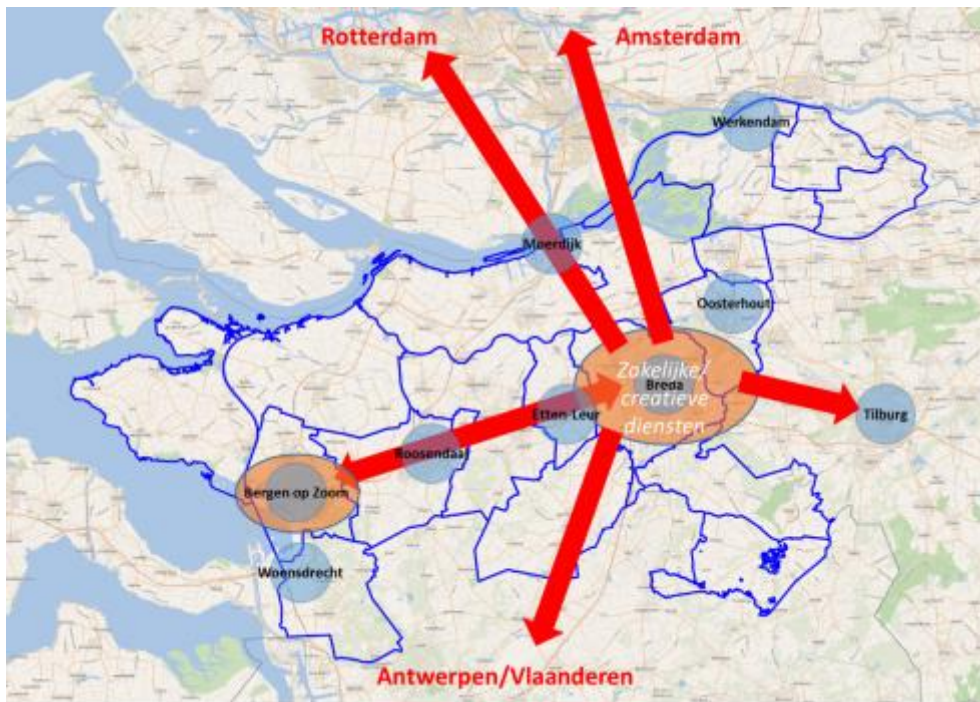

Logistiek is en blijft een West-Brabantse kernsector. Omdat geavanceerde logistiek zich ontwikkelt van passieve uitvoerder van vervoersdiensten naar actieve organisator van processen in ketenverband is de sector in een uitgelezen positie om de regionale ambitie als actieve schakelaar en innovator in internationale ketens en netwerken waar te maken. Dat vereist inzet op wereldwijd toonaangevende innovaties, nauwe samenwerking voor kennisontwikkeling en onderwijs en kruisbestuivingen vanuit (big) datasupport, maintenance & hightech systems.

Geografisch vormen Bergen op Zoom, Roosendaal, Etten-Leur, Moerdijk en Breda/Oosterhout zwaartepunten voor de logistiek, maar ook hier telt vooral een regiobrede aanpak—inclus Midden-Brabant, waar logistiek ook een hoofdrol speelt—en ook hier zijn externe relaties met de beide Mainports en de Brainport aan de orde.

Concrete kansen worden benut als regionale logistieke bedrijven, en nieuwe investeerders in de regio, de omslag maken van uitvoerders van vervoersdiensten naar *facilitators* voor proces- en ketenvernieuwing (just-in-time, smart, duurzaam en circulair), waarbij ook procesorganisatie en uitvoering tot de dienstverlening gaat behoren. Dus geen groei (maar wel behoud) van vervoerde volumes maar opwaardering en verbreding van activiteiten (VAL, VAS, multimodaliteit). De logistiek zal wat dit betreft ook kunnen deelnemen aan het ecosysteem dat werkt voor hightech & maintenance en smart farming & smart industry. Het kennisinstituut Dinalog in Breda zal hier één van de motoren kunnen zijn.

4. Zwaartepunt kennisdiensten.

Dit wordt een nieuw zwaartepunt, met hetzelfde gewicht als de drie eerdergenoemde zwaartepunten. Het gaat niet alleen om voor West-Brabant op zichzelf kansrijke activiteiten maar vooral ook om de cruciale bijdrage die de activiteiten in kwestie kunnen geven aan het vernieuwingsvermogen in de regionale economie en aan het vermogen om in ketens en netwerken te makelen en te schakelen.

Het geografische zwaartepunt ligt daarbij vooral op (de stadsregio) Breda, maar ook in de andere steden kunnen de betreffende activiteiten betekenisvol zijn.

Concrete kansen worden benut wanneer de regio Breda zich veel nadrukkelijker positioneert als knooppunt in het interstedelijke netwerk binnen de Benelux, met faciliteiten die bij een grootstedelijke knoop passen maar zonder de congestie en marktkrapte die grootstedelijke knopen ook kenmerkt. Dat betekent onder meer dat er faciliteiten zijn voor jonge, creatieve en innovatieve bedrijven. Er wordt gewerkt aan de verdere ontwikkeling van hoogwaardige, goed ontsloten kantoorcomplexen en werklandschappen, vooral op loopafstand van het station (link met HSL), waardoor relaties met omliggende, stedelijke gebieden zoals Randstad/Rotterdam, Antwerpen/Brussel en Brabantstad worden verstevigd. Er wordt bekeken op welke termijn en schaal de congres- en hotelfunctie kan worden versterkt. En daarnaast ligt een focus op het vergroten van het studentenkarakter van de stad. Er wordt gewerkt aan het opschalen van HBO naar universiteit; universiteiten kunnen ook dependances in Breda en elders in de regio, zoals Bergen op Zoom en Roosendaal, vestigen. De historische binnenstad van Breda, maar ook die van Bergen op Zoom, oefent een grotere aantrekkingskracht uit.